

КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ МАСКУЛІННОСТІ В ЕПОХУ ГЕНДЕРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Представлено критичне осмислення маскулінності в епоху гендерних трансформацій. Доведено, що вона являється похідною від гендерної ідеології суспільства і формується під впливом традиційних поглядів на чоловічу роль, сучасних економічних реалій і соціальної ситуації. Розглядаючи маскулінність, необхідно враховувати її множинність, історичність, ситуативність.

Ключові слова: маскулінність, фемінінність, гендерні стереотипи, модель мужності, патріархальні відносини, гендер.

Critical Understanding of Masculinit i in the Age of Gender Transformation.

The article represents comprehensive study of masculinity in the epoch of gender transformations. It is proved that masculinity is a derivative from gender ideology of a society and traditional views on the roles of men, modern economic reality and social situation. Considering masculinity plurality, historical and situation circumstances should be taken into account.

Key words: masculinity, femininity, gender stereotypes, the model of manliness, patriarchal relations, gender.

Представлено критическое осмысление маскулинности в эпоху гендерных трансформаций. Доказывается, что она является производной от гендерной идеологии общества и формируется под влиянием традиционных взглядов на мужскую роль, современных экономических реалий и социальной ситуации. Рассматривая маскулинность, необходимо учитывать ее множественность, историчность, ситуативность.

Ключевые слова: маскулинность, фемининность, гендерные стереотипы, модель мужественности, патриархальные отношения, гендер.

Суспільні трансформації останніх десятиліть в нашій країні торкнулися як самого відношення до культурного плюралізму, так і інтересу до гендерних проблем, що знайшло відображення в цілому ряді публікацій, які розвивають сучасну гендерну теорію. Вчені критикують саму ідею приписувати рисам і поведінці людини маркери чоловічого та жіночого [7, с. 7]; досліджують функціонування гендерних стереотипів у нашій системі сприйняття світу, доводять, що гендерний підхід повинен стати одним із ідеологічних принципів розвитку демократії в нашій державі [2, с.13]. Розробці методологічних підходів до аналізу гендера присвячені дослідження В. Агєєвої, Т. Гундорової, С. Павличко та інших. Але, на жаль, очевидність, що дослідження в сфері гуманітарних наук в цілому і в філософії зокрема, повинні враховувати гендерні аспекти соціального життя, не привела поки що до змін ситуації у вітчизняній гендеристиці, що часто демонструє невизначеність установок і формулювань. Наприклад, в українській науці часто використовується псевдо гендерний підхід, коли «гендер» вживається як синонім слова «стать», а перший термін виступає як більш сучасне (навіть модне) слово.

Визначаючи гендер як комплекс соціальних значень, котрі надаються біологічній статі, вчені підкреслюють, що це один із головних організуючих принципів, стрижень життя, отже, аналіз гендера не повинен зводитись до вивчення жінок. Чоловіки також гендерні, і для того, щоб зрозуміти гендер, потрібно критично вивчати і маскулінність, і фемінінність. В українських дослідженнях відбувається вульгаризація поняття «гендер» тому, що часто мається на увазі, що «гендер» проводить тільки жіночі дослідження. Тому сучасній вітчизняній філософській думці необхідно звернутися до нового осмислення природи особистості людини, чоловічого і жіночого початків, оскільки абсолютно очевидно, що постпатріархатний порядок сучасного суспільства вимагає нового відношення до дихотомічних культурних категорій і «чоловіка», і «жінки» [1, с. 26].

Поняття «мужності» або «маскулінності» існувало задовго до 70-х років минулого століття, коли вони привернули до себе увагу соціологів у якості предмета дослідження [5, с.150]. Вважалось, що приналежність до чоловічого, - це дещо протилежне жіночості. Характер мужності був поставлений під питання, а спеціалісти, які займалися проблемами маскулінності, дійшли висновку про необхідність відмовитись від єдиного поняття мужності. Вони висновували, що не слід вести мову про універсальну модель мужності, характерну для будь-якого місця і часу. До факторів чоловічої диференціації стали відносити класову та расову приналежність, вік, ті чи інші сексуальні нахили, оскільки перелічені фактори багато в чому визначають особливості поведінки чоловіків.

Чоловічі дослідження були в певній мірі реакцією на посилення феміністичного руху і на прагнення прихильників жіночих досліджень багатосторонньо (але з позиції жіночого досвіду) вивчити відношення статей. До причин появи соціальної андрології можна також віднести переосмислення чоловічої гендерної ролі, розуміння її обмеженості і прагнення зруйнувати статево-рольові стереотипи. Ці теми стали предметом широкого обговорення на фоні сексуальної революції.

У 80-х роках 20 століття під гендером стали розуміти систему відносин, котра являється основою стратифікації суспільства за ознакою статі. Зміст гендерних досліджень розширився, сюди увійшли проблеми маскулінності і сексуальності.

Гендерні дослідження в епоху глобалізації (кінець 90-х років до нашого часу) визначають маскулінність як те, що слід додати до анатомії, щоб отримати чоловічу гендерну роль. Кон виділяє три різних значення «маскулінності» [4, с. 45].

Маскулінність як дескриптивна, описова категорія означає сукупність психічних рис та рис поведінки, властивостей і особливостей, об'єктивно притаманних чоловікам на відміну від жінок.

Маскулінність як аскриптивна категорія означає один із елементів символічної культури суспільства, сукупність соціальних уявлень, установок і вірувань про те, чим являється чоловік, які риси йому приписуються.

Маскулінність як прескриптивна категорія являє систему уявлень, що має на увазі не середньостатистичного, а ідеального «справжнього» чоловіка, це нормативний еталон мужності.

Згідно есенціалістському підходу, маскулінність – це те, чим чоловік являється і що, відповідно, складає його природну сутність. Дана концепція піддалася різкій критиці в результаті розвитку порівняльних досліджень гендерних систем суспільств, які розвиваються за економічними і культурними параметрами та являється прикладом вульгарного біологічного детермінізму.

Соціально-конструктивістський підхід дає визначення маскулінності як тому, чим чоловік повинен бути і що від нього очікують. Згідно цьому підходу маскулінність конструюється як суспільством у цілому, так і кожною окремою людиною чоловічої статі зокрема. Вона являється похідною від гендерної ідеології суспільства і формується під впливом традиційних поглядів на чоловічу роль, сучасних економічних реалій і соціальної ситуації.

Розглядаючи її необхідно враховувати її множинність, історичність, ситуативність.

Множинність проявляється в наявності у кожному суспільстві декількох моделей маскулінності – від домінантних до марганалізованих. Домінантна форма маскулінності вважається найбільш правильною і бажаною. Майкл Кіммел називає таку маскулінність «гегемонною», зразком маскулінності чоловіків, яким належить влада, який став стандартом в психологічній оцінці, в соціологічних дослідженнях і в посібниках, призначених навчити молодих людей стати «справжніми чоловіками». Ця дефініція гегемонної мужності представляє чоловіка у владі, чоловіка з владою і чоловіка влади [6, стр.41]. Ця модель маскулінності являється в патріархатному суспільстві статусом ідеала, прагнення відповідати їй

заохочується. У сучасному суспільстві домінуюча форма маскулінності безпосередньо пов'язана з відтворенням системи відносин влади патріархату.

Історичність маскулінності відображає зміни її структури в ході історичних процесів. Традиційні гендерні ролі змінюються під впливом культурних, економічних і технологічних факторів.

Ситуативність маскулінності проявляється через соціокультурну залежність інтенсифікаційних та інформаційних змін. Наприклад, під час війн, спортивних змагань існуючі моделі маскулінності інтенсифікуються, і на перший план виходять такі риси як агресивність, схильність до змагань. В мирний час відбуваються процеси інфляційні, дані характеристики знижуються.

Не можна не погодитись з Майклом Кімелом, що «... із уявлення, що мужність соціально конструйована й історично мінлива, не слідує, що йдеться про якийсь недолік, про щось, що об'єднує чоловіків. Насправді, воно забезпечує нам дещо виключно цінне – діяльність, здатність діяти. Воно дає нам відчуття історичних можливостей замість безнадійної покори, що незмінно супроводжує позачасові позаісторичні сутності [6, стр.41].

Множинність і плинність образів маскулінності проявляється як в історії, так і в житті кожної конкретної людини, яка в різних ситуаціях і з різними партнерами «створює», «розігрує», «представляє» різну маскулінність. Різні парадигми маскулінності не стільки заперечують, скільки взаємно доповнюють одна одну. Але розрив, як стверджують дослідники, між теорією та емпіричними даними у «чоловічих дослідженнях» ще більший, ніж у жіночих. Тут дуже великі диспропорції в дослідженнях. З одних тем (спорт, насилля, здоров'я, сексуальність, батьківство) наукових факторів порівняно багато, з інших немає нічого крім умоглядних міркувань. Крім того імагологія (аналіз типів та образів маскулінності, що представлені в засобах масової інформації, культурі і буденній свідомості), не підкріплена соціологічним аналізом, не дозволяє судити про довгострокові тенденції соціального розвитку. Хоча кількість

кроскультурних досліджень маскулінності швидко зростає, більша частина теоретичних узагальнень виконується на «західному» матеріалі, що, звичайно, неправомірно.

На сьогодні існує порівняно небагато досліджень щодо обмежень, котрі накладає традиційно чоловіча роль. Існує гендерний стереотип, який стверджує, що соціальна цінність чоловіка визначається величиною його заробітку й успішністю на роботі. З цією нормою пов'язаний цілий ряд обмежень для чоловіка. По-перше, більшість чоловіків нездатні на 100 % їй відповідати, через що мають занижену самооцінку. Носій традиційної мужності ніколи не знає міри і не може насолоджуватись тим, що має. Він повинен постійно нарощувати об'єм і час роботи, і такий стиль життя часто призводить до появи обумовлених стресом фізіологічних і психологічних симптомів. Чоловіки схильні вибирати роботу і кар'єру залежно від того, наскільки добре вона оплачується. Фінансовий тиск особливо обтяжує тих чоловіків, чиї жінки сидять вдома і не працюють. Якщо декілька людей залежать від тебе економічно, це серйозно тисне на психіку. Точка зору, що головний обов'язок чоловіка в родині – справно приносити велику зарплатню, негативно впливає на виконання ним батьківських функцій, так як, щоб відповідати цим очікуванням, чоловік повинен присвячувати весь свій час роботі.

Наступним стереотипом являється фізична досконалість, очікування від чоловіка фізичної сили і мужності. Реакцією на цю норму є та популярність, якою користується в наш час бодибілдінг. Самооцінка чоловіків, котрі не являються фізично сильними, хоча відчують, що оточуючі очікують від них саме цього, може серйозно знизитись. Справжній страх чоловіка – це не страх перед жінками, а страх осоромитись або бути приниженим перед іншими чоловіками або підпорядковуватись більш сильним чоловікам [6, стр.45]. Іноді норма фізичної твердості може привести до насильства, особливо в тому випадку, коли соціальна ситуація припускає, що не проявити агресію буде не по-чоловічому або коли чоловік відчуває, що

його мужність під загрозою. Дослідницькі дані про те, що чоловіки-забіяки дуже часто мають занижену самооцінку та низький соціоекономічний статус, лише підтверджує здогадки про те, що причина насильства над жінками – це компенсаторна мужність.

Від чоловіка очікуються компетентність і знання. Людина, яка намагається відповідати цій моделі надкомпетентності, починає турбуватися, як тільки розуміє, що чогось не знає. Але найбільша проблема в тому, що в міжособистісних відносинах чоловік, який намагається відповідати цій нормі часто принижує інших тим, що відмовляється визнати перед ними свою неправоту або допустити, що хтось знає більше, ніж він.

Норма емоційної твердості має на увазі, що чоловік повинен бути емоційно твердим: мати мало почуттів і бути в змозі вирішувати свої емоційні труднощі без допомоги інших. Чоловіки отримують меншу емоційну підтримку і мають менше справжніх близьких відносин.

Відношення між самими чоловіками характеризуються більшою конфліктністю, меншим саморозкриттям і обговоренням почуттів, ніж відношення між жінками. Установка чоловіків на змагання не дає їм брати до уваги оточуючих. Кілматін підкреслює, що великий вклад чоловіків у війни, насилля, пригнічення соціальних меншинств і психологічна жорсткість частково обумовлені впливом традиційної мужності. Дуже важливою частиною функціонування людини в якості батьківства – це ніжність, турбота, постійна емоційна підтримка, потреба обіймати дитину і говорити, що любиш її. Багатьом чоловікам робити це складно, так як вони асоціюються з жіночістю, в результаті багато людей підрастають не розуміючи того, чи любили їх батьки по-справжньому. Сьогодні говорять про «нову модель» батьківства, яка стає для чоловіків одним із шляхів емансипації, звільненням від часто нав'язуваних соціальних ролей, що дозволяє змінити себе, долаючи зовнішні бар'єри соціальних стереотипів.

Існує припущення, що страх жіночості (фемінофобія) відчувається з причини страху гомосексуальності та обумовлений соціальним контекстом,

який звичайно приписують гомосексуальність чоловікам з рисами жіночності.

Негативним наслідком ситуацій, коли чоловіку важко підтримати стандарт чоловічої ролі або коли обставини вимагають від нього прояву жіночих моделей поведінки, яких просто немає в його репертуарі або вони заборонені чоловічою роллю, виникає чоловічий гендерно-рольовий стрес.

Чоловіки демонструють більш високий рівень фізичної агресії, що виражається у фізичних діях. У деяких суспільствах, включаючи наше, чоловіки особливо часто здійснюють насилля над жінками. Ця проблема визиває особливо запеклі суперечки серед вчених та публіцистів. Одні автори стверджують, що чоловіки самою природою призначені бути насильниками та агресорами, інші, навпаки, вважають чоловічу агресивність наслідком поганого виховання. На думку більшості вчених чоловіча агресивність дійсно має природні передумови, але не являється суто біологічним феноменом і не завжди антисоціальна. Не можна не погодитись з думкою Майкла Кіммела, що насилля чоловіків над жінками відбувається тому, що чоловіки вважають, що жінки роблять замах на володіння тим, що чоловікам належить по праву; так само виправдовується і насилля чоловіків над іншими чоловіками. Існує криволінійна залежність між насиллям чоловіків над чоловіками, насиллям чоловіків над жінками і непорушною патріархатною владою [3, стр.378].

Чоловіки уже розуміють, що традиційне визначення мужності робить їх неспроможними і задовольнити не може. Дослідники слушно відмічають, гендерна нерівність породжує ідеологію поділу сфер, а ідеологія розділу сфер, в свою чергу, узаконює гендерну нерівність. Гендерні трансформації в суспільстві повинні привести не до того, що чоловіки і жінки стануть більш однаковими, а до того, що вони стануть більш рівними. Ті риси і моделі, які раніше вважались чоловічими і жіночими, є споконвічно людськими рисами, доступні і чоловікам, і жінкам. Гендерні стереотипи, які існують у сучасному соціумі, часто являються перешкодою як для жінок, так і для чоловіків у їхній професійній діяльності і в особистому житті. Вони значно впливають на

самооцінку чоловіків і жінок, на їхню сексуальність і самореалізацію в сімейних відносинах, зберігаючи поділ сфер «публічне/приватне» і систему подвійних стандартів. Для створення «гендерного» суспільства на основі паритету необхідні спеціальні діючі освітні програми, які б допомагали суспільству зрозуміти важливість цього аспекту для майбутнього нашої країни.

Література

1. Власова Т.І. Формування гендерних стереотипів в західноєвропейській філософії / Київ. – Генеза, 2006.
2. Грабовська І. Пошуки гендерної паритетності: український контекст. Монографія. Упор. та загал. ред.: – Ніжин. Видав. НДУ ім. М.Гоголя, 2007. 204 с.
3. Киммел М. Гендерное общество / Пер. с англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 464с.
4. Кон И. С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. / – Харьков:ХЦГИ; СПб.: Алетейя, 2001. – 262 с.
5. Малкина-Пых И. Г. Гендерная терапия / Ирина Германовна Малкина-Пых // Справочник практического психолога. – Москва, 2006. – 926 с.
6. Наслаждение быть мужчиной: западные теории маскулинности и постсоветские практики / под ред. Шерон Берд и Сергея Жеребкина. – СПб.: Алетейя, 2008. – 296 с.
7. Чухим Н. Візія жінки в західній філософській традиції (від античності до модерну) / Наталія Чухим. – К.: Київський інститут гендерних досліджень, 2006. – 192 с.